

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРІЇВ

Т. Ю. Андросович, кандидат економічних наук

Визначено передумови запровадження механізму аграрних розписок як джерела фінансування аграріїв. Оцінено зарубіжний досвід застосування зазначеного фінансово-кредитного інструменту. Відмічено законодавчо-правові аспекти запропонованого механізму. Виділено особливості ціноутворення при використанні аграрних розписок.

Аграрна розписка, кредитно-фінансові ресурси, сільськогосподарські виробники, ціноутворення, котирувальна ціна, біржа.

Аграрна галузь посідає чільне місце в національній економіці і значною мірою впливає на її загальний стан. Попри економічні труднощі, які спостерігаються в країні, сільське господарство постійно зміцнює свої позиції. За офіційними даними, частка продукції АПК у ВВП України є доволі високою – у 2013 році вона становила 8,7%. За окремими видами сільськогосподарської продукції Україна вийшла на провідні позиції у світі (експорт соняшникової олії – 52% світового виробництва зазначеного виду продукції, друге місце у світі за обсягами чистого експорту зернових). Також на зовнішніх ринках Україна успішно торгує зерном кукурудзи, ячменем, ріпаком, іншими культурами та м'ясо-молочною продукцією. У великому асортименті виробляється плодоовочева продукція, яка вирізняється високою якістю і такими ж високими споживчими властивостями.

Проте вітчизняний агропромисловий комплекс стикається з численними труднощами, які заважають його подальшому розвитку. Понад усе йдеться про брак обігових коштів, нестачу кредитних ресурсів, відсутність привабливих інвестиційних інструментів. Зокрема, у 2013 році сільському господарству було видано кредитів на 44 млрд. грн, що становить, за даними експертів, лише 49 % від реальної потреби. Особливо гостро брак коштів відчувають дрібні та середні сільгоспвиробники, які практично не мають доступу до кредитних ресурсів комерційних банків.

Питання аграрних розписок є дуже актуальним, оскільки саме вони стимулюватимуть стабільність і позитивну динаміку в агробізнесі. Аграрні розписки спрощуватимуть доступ до фінансових та матеріально-технічних ресурсів дрібних та середніх сільгоспвиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення агропромислового виробництва фінансово-кредитними ресурсами присвячено праці багатьох науковців та економістів-практиків, серед яких слід відзначити В. М. Алексійчука, О. В. Гудзь, М. Я. Дем'яненка, П. А. Лайка, М. Й. Маліка, П. Т. Саблука. Однак, запровадження механізму аграрних

розписок на вітчизняному аграрному ринку є досить новим процесом, який потребує ґрунтовних досліджень.

Мета досліджень – проаналізувати ситуацію з впровадженням аграрних розписок на вітчизняному аграрному ринку як альтернативного джерела фінансування аграріїв.

Виклад основного матеріалу. Верховна Рада України 6 листопада 2012 року прийняла Закон України «Про аграрні розписки» [1], а 19 березня 2013 року він набув чинності. Головною метою прийняття цього Закону є створення нового інструменту кредитування сільгоспвиробників, заставою для якого стане новий врожай.

Насамперед, йдеться про отримання фінансових ресурсів середніми та малими сільськогосподарськими товаровиробниками, які мають обмежений доступ до кредитування через його високі ставки та високий ризик невиплати відсотків.

Згідно з визначенням у Законі, аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [1]. Іншими словами, це зобов'язання сільгоспвиробника у майбутньому поставити продукцію або виплатити кошти в обмін на отримані тепер ресурси. Залежно від того, який вид розрахунків обере сільгоспвиробник (продукція чи фінанси), аграрні розписки поділяються на товарні та фінансові. Згідно з фінансовими аграрними розписками, боржник зобов'язується сплатити кредитором грошові кошти. Товарні аграрні розписки передбачають, що боржник поставитиме кредитором в майбутньому сільськогосподарську продукцію. Водночас, у товарних розписках чітко визначено кількість та якість продукції, її місце й дату поставки. Видавати аграрні розписки можуть особи, які мають право власності на земельну власність або право користуватися такою ділянкою. Для того, щоб аграрна розписка мала юридичну силу, вона повинна бути нотаріально засвідчена.

Законодавчо визначено, що завіряти таку розписку повинен нотаріус, а сам документ повинен містити реквізити як позичальника, так і кредитора, терміни поставки продукції, умови й місце його поставки, кількість та якість товару тощо [1].

Передбачені Законом також і форс-мажорні обставини, наприклад, загибель урожаю. Згідно зі ст. 7 відповідного Закону, у разі загибелі врожаю, який був визначений як застава, боржник за згодою з кредитором може замінити предмет застави аналогічним чи рівноцінним майном. Якщо ж сторони не зможуть дійти згоди, тоді автоматично заставою стає майбутній урожай, вирощений на ділянці, де загинули посіви.

Аграрні розписки уже понад 10 років успішно функціонують у Бразилії (з 2001 року) та Сербії. Їх головним завданням було (як і в Україні) отримати ресурси вже сьогодні для ведення сільськогосподарської діяльності. Щорічно обсяги кредитування аграрного сектору в Бразилії досягають близько 5 млрд дол. США, з яких 40% припадає на аграрні розписки. Цей інструмент став вигідною альтернативою банківським

кредитам або авансам трейдерських компаній. Слід зазначити, що, за оцінками аналітиків, за останні десять років виробництво основних сільгоспкультур у Бразилії збільшилося майже вдвічі й саме введення в обіг аграрних розписок є одним із ключових факторів цього зростання. Питання ціни, яка повинно бути зазначене в аграрній розписці, у Бразилії визначається ринком, за згодою сторін: буде це поточна ціна, чи ціна на продукцію на дату розрахунку за розпискою [6].

Потреба в аграрних розписках в Україні залишається нагальною. Лише за першу половину 2014 року в країні збанкрутували 13 банків і цей процес уряду ніяк не вдається зупинити: кількість збанкрутілих фінансових установ збільшується [7].

В Україні створилася складна економічна ситуація, яка ще більше ускладнюється військовими діями на Донбасі. Усе це не додає впевненості фінансистам у майбутньому. З цієї причини, чимало банків з іноземним капіталом емігрують за кордон, лишаючи можливості вітчизняних товаровиробників отримувати необхідні кредитні ресурси.

Необхідність запровадження на вітчизняному аграрному ринку аграрних розписок, як багатоаспектного інструменту, що не лише спрощує доступ сільгоспвиробників до фінансових та матеріально-технічних ресурсів, а, водночас, надає можливість вчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями перед кредиторами.

Запровадження аграрних розписок в Україні здійснюється в межах проекту Міжнародної фінансової корпорації (IFC) з аграрних розписок за сприяння Міністерства аграрної політики та продовольства, Міністерства юстиції, Державного підприємства «Аграрні реєстри» та партнерів із приватного бізнесу – компаній Syngenta та BASF.

За ініціативи Міністерства аграрної політики та продовольства саме Полтавська область – перша область в Україні, де запроваджено пілотний проект з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок. Такі кроки дадуть змогу практично вивчити всі можливі ризики та визначити «критичні точки» запровадження аграрних розписок з тим, щоб у подальшому забезпечити належне функціонування такого інструменту, зробити його привабливим для бізнесу та поширити на всю територію України [4].

Для виконання пілотного проекту Полтавщину було обрано не випадково. Область традиційно вважають однією з житниць України. За територією Полтавщина посідає сьоме місце в Україні, але при цьому обіймає друге місце за виробництвом валової продукції в сільському господарстві. Загалом в області обробляється 2 млн га сільськогосподарських угідь, у тому числі, 1,7 млн га – ріллі, з яких 1 млн га засівають зерновими культурами. Площа, яка у 2013 році була відведена під технічні культури – 470 тис. га. Уже третій рік поспіль аграрії Полтавщини виробляють по 5 млн т зерна. За площею вирощування сої (88 тис. га) вона перебуває на другому місці. У загальнонаціональному виробництві м'яса полтавський внесок становить 3,3%, а молока – майже 7% [2]. За обсягами виробленого сільгоспприємствами молока, яловичини та

свинини область уже кілька років поспіль залишається в Україні поза будь-якою конкуренцією.

Важливим залишається питання формування цін на майбутній урожай, адже з року в рік спостерігається ситуація, коли ціни на початку маркетингового року починають рухатися у несприятливому для аграріїв напрямку. Існує кілька варіантів: встановити фіксовану ціну закупівлі, за якою і здійснюватиметься погашення розписки. У цій ситуації виникають ризики втрати доходів однією зі сторін та додаткового заробітку іншою. Водночас, було б доцільно залучити традиційний ринковий інститут для визначення паритетної ціни – біржові котирування. Використовувати середньоринкову ціну, яка сформувалася на біржі протягом останнього року до дати видачі розписки. Ця ціна є базовою для подальших розрахунків із аграрієм. Доведено ефективність двох траншів при розрахунках за майбутній врожай. Тож, у такому разі, було б доречно використати досвід роботи Аграрного фонду, який надає аграріям фінансування посівної кампанії у розмірі 50% від мінімальної інтервенційної ціни (середня біржова ціна за рік у нашому випадку), а решта – різниця між ринковою ціною на день погашення контакту (розписки) та 50% авансовим платежем. У цьому разі виникає можливість уникнути ризиків втрати чи недоотримання коштів кредиторами чи аграріями [3].

З розвитком такої системи кредитування потреба у прозорій біржовій торгівлі значно зростає, адже кожен захоче щодня знати, на якому рівні сформувалися біржові ціни на його врожай та скільки він зможе заробити. За таких умов, спотова торгівля розвиватиметься до підвищення своєї прозорості та формуватиметься винятково під дією ринкових факторів, у результаті чого, виникатиме потреба в запровадженні сучасних торгових інструментів – ф'ючерсів та опціонів, які й стануть орієнтиром цін на майбутній врожай, а також дозволять хеджувати свої цінові ризики іншим учасникам ринку, що надасть додаткову перевагу нашим аграріям та дозволить національному виробникові стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку [3].

За прогнозами спеціалістів, уже за перший рік роботи з аграрними розписками, українські сільгоспвиробники зможуть отримати додаткове фінансування у розмірі 2–3 млрд грн. А в майбутньому прогнозується, що введення в обіг аграрних розписок дозволить поступово наблизитися до 45–50 млрд грн на рік, які можуть бути залучені аграрними підприємствами за допомогою цього механізму [4].

Ключовим елементом аграрних розписок є їх Реєстр. Усі дії щодо видачі, зміни та виконання аграрних розписок здійснюватимуться нотаріусами шляхом внесення відповідних записів у Реєстр аграрних розписок, контроль за цим процесом має здійснювати державне підприємство «Аграрні реєстри».

Введення такого механізму, як аграрні розписки, може суттєво збільшити обсяги інвестицій в аграрний сектор України. Для середнього та малого товаровиробника цей інструмент дасть змогу легкого доступу до фінансів, потрібних для ведення бізнесу. Проте, для пришвидшення

повноцінного функціонування аграрних розписок в Україні, потрібно вдосконалити вищеперелічені фактори, які можуть на початковому етапі перешкоджати їх роботі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сільське господарство України потребує значних змін. Новий інструмент забезпечення ресурсами сільськогосподарських товаровиробників є достатньо перспективним і покликаний поліпшити доступ сільгоспвиробників до кредитних ресурсів, сприяти покращенню довгострокового планування ведення господарської діяльності, стабілізації надходжень та ефективному управлінню під час коливання цін. Частку аграрних розписок на ринку необхідно постійно збільшувати, оскільки аграрні розписки створені спеціально для сільгоспвиробників – для їх зручності та зниження їхніх витрат.

Список літератури

1. Про аграрні розписки [Електронний ресурс] : закон України № 5479-VI від 06.11.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Марюхніч А. Аграрні розписки стануть зручним інструментом кредитування аграріїв. [Електронний ресурс] / А. Марюхніч // Кореспондент, від 22.07.2014 р. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua>
4. Переймаємо досвід Полтавської області у реалізації механізму аграрних розписок. [Електронний ресурс] : Департамент агропромислового розвитку Волинської області. – Режим доступу : <http://www.agrovolyn.com>
5. Терещук С. М. Фінансування сільськогосподарського виробництва під заставу майбутнього врожаю (досвід Бразилії) / С. М. Терещук, В. Є. Андрієвський // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 118–124.
6. Тимошенко Т. Нові можливості для невеликого агробізнесу [Електронний ресурс] / Т. Тимошенко // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 19. – Режим доступу : www.agro-business.com
7. Трипільський Я. Полтава апробувала аграрні розписки. [Електронний ресурс] / Я. Трипільський // Національний прес-клуб «Українська перспектива». – Режим доступу : www.nacija.com.ua

Определены предпосылки внедрения механизма аграрных расписок как источника финансирования аграриев. Оценен зарубежный опыт применения данного финансово-кредитного инструмента. Отмечено законодательно-правовые аспекты предложенного механизма. Выделены особенности ценообразования при использовании аграрных расписок.

Аграрная расписка, кредитно-финансовые ресурсы, сельскохозяйственные производители, ценообразование, котировочная цена, биржа.

Introduced mechanisms of agricultural receipts to finance farmers' reconditions are determined. Application of the international experience of financial and credit instrument is reviewed. Legislative and legal aspects of the proposed mechanism are marked. Peculiarities pricing when using agricultural receipts are indicated.

Agricultural receipt, credit and financial resources, farmers, pricing, quoting prices, exchange.